

Araştırma Makalesi

Özel Eğitim Öğretmenlerinin Hipotetik Etik İkilemler için Çözüm Üretme Biçimleri

The Ways of Producing Solutions for Hypothetical Ethical Dilemmas in Special Education

Research Article

Burcu Seher ÇALIKOĞLU*¹

Karamanoğlu Mehmetbey
Uluslararası Eğitim
Araştırmaları Dergisi

Haziran, 2022
Cilt 4, Sayı 1
Sayfalar: 33-46
<http://dergipark.gov.tr/ukmead>

* Sorumlu Yazar

Makale Bilgileri

Geliş : 8.11.2021
Kabul : 28.02.2022

DOI: 10.47770/ukmead.1020584

Özet

Bu çalışmanın amacı, özel eğitim öğretmenlerinin kendi alanlarına özgü hipotetik etik ikilem problemleri karşısında nasıl çözüm ürettiklerini değerlendirmektir. Özel eğitim öğretmenlerinin öznel bakış açısı, değer, duygu ve deneyimlerini yansıtmasına olanak sağlaması amacıyla nitel araştırma deseni tercih edilmiştir. Araştırma verileri, görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Görüşmeler, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında İzmir Demokrasi Üniversitesi Özel Eğitim Bölümünde okuyan öğretmen adayları tarafından gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerini gerçekleştirmeden önce, öğretmen adaylarına hipotetik etik ikilem soru geliştirme ve görüşme tekniği konularında birer ders saatlik eğitim sunulmuştur. Araştırma sürecinde, inanırlığı, aktarılabirliği, güvenilebilirliği ve onaylanabilirliği tehdit edebilecek durumlar için gerekli tedbirler alınmıştır. 18 özel eğitim öğretmeni ile gerçekleştirilen görüşmenin sonucunda; 14'ünün şartsız bir şekilde etik davranmayı tercih ederken, 4'ünün birtakım şartlar öne sürerek etik davranış gösterebileceği gözlemlenmiştir. Yorumlayıcı Fenomenolojik analizi sonucunda, hipotetik özellikteki etik sorulara 15'i kolaylıkla cevap verebilirken, 3'ünün net ve hızlı cevaplar üretmede zorluk yaşamış olması dikkat çekici olmuştur. Çalışmanın sonuçları yaş, deneyim, benzer bir durum yaşayıp yaşamama gibi değişkenler ışığında tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Çözümleme Biçimi, Etik İkilem, Mesleki Etik, Özel Eğitim Öğretmenleri

Abstract

This research aims to evaluate how special education teachers produce solutions to hypothetical ethical dilemmas specific to their fields. Because special education teachers require reflecting their subjective perspectives, values, feelings and experiences, qualitative research design was preferred. An interview was adopted as the most widely used technique in qualitative research. Interviews were carried out by teacher candidates of the Department of Special Education in İzmir Democracy University. Before conducting the interviews, they were given a one-hour lecture on writing hypothetical ethical dilemma questions and making interview technique. During the research process, some precautions were taken for situations that could threaten the credibility, dependability, conformability and transferability. As a result of the Interpretive Phenomenological Analysis of the interview with 18 special education teachers, it has observed that while 14 of them preferred to show ethical acts unconditionally, 4 of them chose conditional ethical acts. It was also remarkable that while 15 of them could easily answer hypothetical ethical questions, 3 of them had difficulty in providing clear answers. In the end, these results were discussed according to the factors such as age, experience and whether a similar situation experienced in the past

Ethical Dilemma, Professional Ethics, Solving Types, Special Education Teachers

Keywords

International Journal of
Karamanoğlu Mehmetbey
Educational Research

June, 2022
Volume 4, No 1
Pages: 33-46
<http://dergipark.gov.tr/ukmead>

* Corresponding author

Article Info:

Received : 8.11.2021
Accepted : 28.02.2022

DOI: 10.47770/ukmead.1020584

¹ İzmir Demokrasi University, Education of Faculty, burcu.calikoglu@idu.edu.tr

GİRİŞ

Etik ikilem, sadece birinin seçilebildiği iki farklı eylem arasında kalma durumudur. Ana problem, “Birey bir kazanç elde etme uğruna ahlaki yanlışlığı tercih etmeli midir, etmemeli midir?” sorusuna dayanmaktadır. “Bu tür soruların cevaplarının belirgin olmasına, mesleki etik ilkeler kılavuzunda yer almasına, bu kılavuzların genellikle biliniyor olmasına, hatta başlarken genellikle yola iyi niyetlerle çıkılıyor olmasına rağmen, ne olmaktadır da sonunda etik olmayan bir davranış tercih haline gelebilmektedir?” sorgulayışı için, etik ikilemler pratik yaşamı canlandırmada birer eşik veya dönüm noktası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öğretmenler mesleki yaşamlarında pek çok etik problemle karşılaşabilmektedir. Eğitimde etik ikilem, genellikle eğitim programı içeriği (Bullough, 2011), ölçme ve değerlendirme (Pope, Green, Johnson ve Mitchell, 2009), okul iklimi (Thompson, 2018) ve sosyolojik gruplama kalıpları (Beyer, 1997; Ungaretti, Dorsey, Freeman ve Bologna, 1997), bilişimin eğitim dünyasına girmesiyle birlikte bilgisayarların etik olmayan kullanımı (Beycioğlu, 2009; Mason, 1986; Namlı ve Odabası, 2004) gibi konularda yaşanabilmekte ve bu ikilemler öğretmen-meslektaş, öğretmen-yönetici ve öğretmen-veli arasında gözükülebilmektedir.

Özel eğitimin etik misyonunu diğer branşlara göre ağırlaştırılan bazı farklılıkları bulunmaktadır. Normal dağılımın orta bölgelerine düşen tipik öğrenciden önemli ölçüde farklılaşan özellikleri (Kırcaali-İftar, 1997), kendilerine sunulan eğitim anlayış ve hizmetleri de önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu konuda kritik olanlardan birisi, özel eğitim öğretmenlerinin iş birliği içerisinde çalışma gerekliliğidir. Özel eğitim öğretmenlerinin, aile, rehberlik ve sağlık uzmanları ile dayanışma içinde olma yükümlülüğü bulunmaktadır. Bir özel eğitim öğretmenin iş birliği içerisinde olmasını gerektiren uzmanlar; dil ve konuşma terapisti, odyolog, fizyoterapist, iş uğraşı terapisti, çocuk gelişim ve eğitim uzmanı ve psikolog olabilir (Altınkurt, 2008). Buna yakın olarak diğer kritik konu, özel eğitim öğretmenlerinin multi-disipliner çalışma durumları ile ilgilidir. Kaynaştırma yaklaşımı altında kaynak oda, sınıf içi yardım ve özel eğitim danışmanlığı gibi yöntemlerin kullanılıyor olması, öğretmenlerin entegre çalışabilmesini gerektirmektedir ki özel gereksinimli öğrencinin; dil, matematik, fen, sosyal ve sanatsal becerilerinin gelişimleri rahatlıkla takip edilebilsin. Zihniyet, “ders saatimi tamamladım, burada işim sona erdi” düşüncesi ile örtüşmemekte; meslek, bireysel gelişim takibi ile ders içinde yapılan etkinliklerin dışına taşmaktadır. “Bu benim işim değil” şeklindeki tartışmalar iş birliği konusu ile ilişkilidir (Colnerud, 2006) ve bireyleri etik olmayan anlaşmazlıklara sürükleyebilmektedir. Özel eğitimin diğer meslek gruplarına göre daha kırılabilir olmasına neden olan üçüncü mesele ise mahremiyettir. Mahremiyetin bireyin kişisel bilgilerini muhafaza etmekten başlayıp kişinin içinde olduğu bireysel alanının korunmasına kadar devam eden geniş alanı kapsayan tanımları bulunmaktadır (Burgoon, 1982; Burgoon, Parrott, LePoire, Kelley, Walther & Perry, 1989; Dolgun, 2005; Fisher-Hubner, 2000; Karyda ve Kokolakis, 2008; Steijn ve Vedder, 2015). Mahremiyet şemsiyesi altında bir özel eğitim öğretmeninden beklenen özellikler sayıca çoktur. Örneğin, özel gereksinimli bir öğrencinin istismar ve ihmal yaşadığı bir durumda, özel eğitim uzmanından istismarcı ile çocuğu yan yana getirmemesi veya çocuğa olayları zorla unutturmaya çalışmaması (Acehan, Bilen, Ay, Gülen, Akkan, & Ferhat, 2013) gibi yüksek titizlik gerektiren beceri ve davranışlara sahip olması beklenmektedir.

Görüldüğü üzere, etkenler arttıkça etik, muhafaza etmesi daha zor bir konu haline gelmektedir. Özel eğitimde etiğin sürdürülebilir olmasına engel olabilecek önemli bir diğer konu da sessizliktir. Toydemir ve Efiltili'nin (2019) özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerini inceledikleri nitel bir çalışmada; araştırmacılar görüşmeler sırasında katılımcıların çoğunluğunun sorulara kısa cevaplar vermeyi tercih ettiklerini, konu dışı anlatımlara daha çok yöneldiklerini, detaya yönelik sorularda ise sessiz kaldıklarını gözlemlemişlerdir. Çalışmalarının sonunda araştırmacılar katılımcıların etik dışı konularında konuşmak istemediklerine yönelik çıkarımda bulunmuşlardır. Etik dışı davranışlara şahit olduğunda genellikle sessiz kalma eğilimi gösterilmektedir (Dozier ve Miceli, 1985). Ancak bu örgütsel sessizlik altında etik iklimi olumsuz bir şekilde etkilenmekte ve problemler kuşkusuz artmaktadır (Knoll ve Van Dick, 2013; Öztürk Çiftçi, E. Meriç ve A. Meriç, 2015). Sezer ve Gürsoy'un (2022) yaptıkları, 1 Ocak 2014 ile 31 Aralık 2020 tarihleri arasında Akşam, Cumhuriyet, Evrensel, Hürriyet, Milliyet, Posta, Sabah, Sözcü, Türkiye ve Vatan olmak üzere toplam on gazetede yayımlanan özel gereksinimli çocuğa yönelik istismar vakasını ele alan 136 haberin analizi çalışması ağır bir tabloyu gözler önüne sermektedir.

Ülkemizde hala fiziksel cezaların gelenekselleşmiş bir yöntem gibi uygulanmaya devam ediliyor olması (Bilir, Meziyet, Dönmez, Atik ve San, 1991; Hatunoğlu, 2005; Mahiroğlu ve Buluç, 2003), özellikle özel eğitimde etik çalışmalarının belli bir hacme ulaşması için anons sinyalleri vermektedir. Ülkemizde özel eğitimde etik araştırmaları, ilk defa özel eğitim öğretmenlerinin mesleki etik değerler açısından kendilerini değerlendirmeleri (Kurtulan, 2007) ile başlamış; alan uzmanları ile yapılan görüşmelerden içerik çözümlemesi yoluyla temalar çıkarılarak mesleğin etik ilkelerinin oluşturulması (Akçamete, Kayhan, İşçen Karasu, Sardohan Yıldırım ve Mümin, 2016) ile devam etmiştir. İş birliği, istismar/ihmal, eğitim/öğretim, BEP, yasalar/haklar, bilimsel araştırmalar, değerlendirme ve destek eğitim hizmetleri şeklindeki temalarla etik ilkelerin ilk-örneği oluşturulmuştur. Ardından, Apaydın ve Vuran (2020), özel eğitim öğretmenleri, sivil toplum örgütleri ve akademisyenlerle ortak bir çalıştay kurarak bu temaları genişletmiş, her temanın altına spesifik davranışlar ekleyerek, çalışmalarını bir kitap ile sonuçlandırmışlardır. “Özel Eğitim Öğretmenleri için Etik İlkeler Kılavuzu” (Apaydın ve Vuran, 2020) adında ortaya konan eser ile alanda etik ikilem konusunun detaylı çalışılması daha kolay hale gelmiştir. Bu çalışma, özel eğitim öğretmenlerine kendi alanlarına yönelik etik-ikilem soruları sorarak, her şeye rağmen etik davranıp davranmayacakları konusunu gündeme getirmektedir.

Özellikle konu etik ikilemler olduğunda, yukarıda sözü edilen “her şeye rağmen” kilit bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Etik duruşu olan bir özel eğitim öğretmeninden, etik ikilemle karşılaştığında, arada kalmasına neden olabilecek faydadan sebepsiz vazgeçmesi beklenmektedir. Etik duruş sergileme ile davranışın netliği arasında ilişki olsa bile, “her şeye rağmen” ifadesini güçlü kılan durumlar gözden kaçırılmamalıdır. Bu durumlar şu şekildedir:

1. İleriyi görebilme: İnsan yaşamı dönemsel değil, ufak adımlarla yürüyerek yaşamaktadır. Halbuki, etik bütünsel (geniş zaman diliminde) bakmayı gerektirmektedir (Çalikoğlu, 2021). Yolun sonu genellikle henüz belli değildir. Yolun belirginleşmesi de, adımın bir kereliğine değil, belli bir zaman atılmasıyla gerçekleşmektedir. Etik ikileme düşüldüğü bir ana denk gelindiğinde, birey bunun büyük bir karar olduğunu ve önemli bir seçim yapmak zorunda olduğunu hissetmektedir. Ancak, o kapana-kısılmışlık anına denk gelene kadar küçük küçük gerçekleştirilen adımlar çoktan atılmış olmaktadır (Cohen, 2016).
2. Aktif olma: Etik, yaşamda aktif rol almaya gerektirmektedir. Etiğin tamamen yasaya bağlı pasif bir şekilde işleyen bir yapısı yoktur; aksine etik bireylerin özgün davranışlarıyla şekillenmektedir (Kirel, 2000). Etik duyarlılığı, kişinin etik bir ikilemi fark etme, bunun yoğunluğunu değerlendirebilme ve duruma göre bir karşılık oluşturma yeteneği (Tuana, 2007) ise, aktif olarak sahada olmak cesaretin işlevidir. Buradaki aktiflik, bireyin korkmadan üstesinden gelmek için yol alması anlamına gelmektedir. Klasik dönem Yunan filozofu Aristoteles, korkularının üstesinden gelenin gerçekten özgür olacağını ifade etmiştir. İngiliz diplomatı Churchill de “cesaret saygı duyulması gereken ilk insan niteliğidir, çünkü diğer tüm nitelikleri cesaret garantiler.” derken etik konusunda cesareti acil bir yere konumlandırmaktadır. Etik cesaret, bir nevi etik olmayan davranışlarla mücadele edebilme anlamına gelmektedir. Heidari, Nosrati Heshi, Mottagi, Amini ve Shirvani Shiri (2015) profesyonel etiğe önem veren öğretmenlerin, öğrencilerde kendini güvende hissini ve değer-temelli yaşama isteğini artırdığına; fiziksel ve zihinsel sağlık, sosyal sorumluluk, bağlılık, tevazu, dürüstlük, yaratıcılık, doğruluk, cesaret, cömertlik ve esnekliği yaygınlaştırdığına değinmiştir. Fiziksel sağlıktan esnekliğe sıralanan bütün özellikler, öğrencide özerkliğin gelişmesi ile ilişkilendirilebilmektedir. Bir önceki maddeyle ilişkili olarak cesaret, bireyin kendi olma halini dürüstçe korkmadan gösterebilmesi, yani özerkliğini koruyabilmesi anlamına gelmektedir. Örneğin Kitchener (1984) özerkliği, etik iklimin beş özelliğinden biri olarak saymıştır.
3. İstikrar: Etik olmayan bir teklifin cevabı “büyük hayır” olmalıdır ki etikte istikrarlılık sergilenesilsin. Etiğin, bir yere somut olarak atılmış bir imzası olmasa da her istikrarlı davranış entelektüel, duygusal ve spritüel bir tahakkümdür. İstikrar özelliği, bir öyle bir böyle şeklinde ikili davranışların olmadığı duru bir zeminin sağlanmasını hatırlatır. Uzun dönemde istikrar sergilenememiş davranışlar silsilesinin bütünsel etik duruşu temsil etmemesi nedeniyle, sadece henüz oluşmamış bir etikten bahsedilebilmektedir (Calikoglu, 2021).

İleriyi görmek bireyin etik konusunda çeşitli tedbirler almasını sağlarken; istikrarlı olmak dışarıdan yapılabilecek etik dışı tekliflere baştan kapalı olmayı sağladığı için istikrar da ileriye dönük bir tedbirdir. Bir diğer deyişle, bu özellikler de kendi arasında bir döngü içerisindedir. Sonuç olarak, bu faktörler göz önünde bulundurulduğunda, ileriye göremeyen, aktif rol almayan ve istikrarlı davranmayan bir bireyin, her şeye rağmen etik kalabilmesi olanaklı görünmemektedir.

Araştırmanın Amacı

Özel eğitimde etik, yüksek duyarlılık gerektirirken, ülkemizde bu konuya özgü araştırmaların azlığı dikkat çekicidir. Bu tablo daha önce sözü edilen örgütsel sessizliğin bir yansıması olabilir, araştırma örtük olanın ortaya konulmasını ve açığa çıkarılmasını sağlamaktadır. Bir diğer yandan, konunun bu kadar ciddi olmasına rağmen, etiğin genellikle öğretmen yetiştirme programlarında en hafife alınan derslerden birisi (Papanikitas ve Spicer, 2017; N. M. Sileo, T. W. Sileo ve Pierce, 2008) olması, bu konudaki araştırmaların çoğalmasında bir diğer gerekeciyi oluşturmaktadır. Öğretmenlerin eğitim zincirinde yer alan en önemli aktör olmaları (Heidari ve diğerleri, 2015) etik ikilemlerin öğretmenler ile çalışılması gerekliliğini kuvvetlendirmektedir.

Peki nasıl çalışılmalıdır? Şu ana kadar yapılmış olan çalışmalar, etiğin özel eğitim öğretmenleri ile nasıl çalışılması gerektiği konusunda oldukça yol göstericidir. Etik ihlale şahit olmak veya bizzat bireyin kendisine yaşatılması bireyde bir gerginlik yaratmakta; bireyleri sessiz kalmaya yönlendirmekte olduğu bilinmektedir. Alataş ve Gökçe (2015), öğretmenlerle yaptığı görüşmeler sonucunda, yöneticiye duyulan güvensizlik, tepkinin sonuçsuz kalacağı düşüncesi, dikkatleri üzerine çekme kaygısı, dışlanma, bencillik ve menfaatin sessiz kalmaya yönelmenin kaynakları olduğunu ortaya koymuştur. Yaşanan bir durumun üzerinden zaman geçmiş olsa bile konuşmamayı tercih, daha önce sözü edilen Toydemir ve Efiltili'nin (2019) çalışmasının tartışma bölümünde aktarılmıştır.

Bu çalışmada, etik ihlale şahit olma ile sessiz kalma arasındaki ilişki dikkate alınarak, etik konusunda daha rahat konuşmaya olanak tanınması amacıyla etik ikilemlerin hipotetik bir soru olarak üretilmesi benimsenmiştir. Bununla birlikte, üretilen hipotetik soruların gerçekte yaşanabilir olmasına özen gösterilmiştir. Etiği çalışıyor olmanın sınırlılıkları, araştırmanın problemini şu şekilde oluşturmuştur: “Özel eğitim öğretmenleri hipotetik etik ikilemler karşısında nasıl çözüm üretiyorlar?”

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Mesleki etik standartlar normatif bir kaynağa dayalı olup ne kadar nesnelse, bireyin iç dünyasında yaşanan etik ikilemler ve bu ikilemlere çözüm bulma şekilleri de bir o kadar bireyseldir. Araştırma problemi ile bireyin kendi bakış açlarına ulaşılmasının hedeflenmiş olması nitel araştırma yöntemlerinden faydalanmayı gerektirmiştir. Nitel araştırma, araştırma konusuna natüralist bir yaklaşım sergileyerek konuyu doğal ortamında anlamlandırmaya çalışmaktadır (Jones, 1995). Çalışmada, nitel araştırmalarda en yaygın olarak kullanılan görüşme tekniği işe koşulmuştur. Yıldırım ve Şimşek'in (2008) tanımına göre, görüşme; insanların bakış açılarını, öznel deneyimlerini, duygularını, değerlerini ve algılarını ortaya koymada kullanılan oldukça güçlü bir tekniktir.

Bu tanım, araştırmanın özel eğitim öğretmenlerinin bakış açılarını ve öznel deneyimlerini yansıtmaya itibariyle uyum göstermektedir.

Çalışma Grubu

Görüşme gerçekleştirilen özel eğitim öğretmenlerinin 10'u kadın, 8'i erkek; 13'ü devlet ve 5'i özel kurum çalışandır (Bkz Talo 1, 5). Çalışma grubunun mesleki deneyimleri 1 ile 23 yıl arasında değişmekte; grubun yaş aralığı ise 23-30 arasındadır. Katılımcılar arasından 6'sının yaşı ile ilgili bilgi elde edilememiştir (Bkz Talo 2, 3). Çalıştıkları öğrenci grupları ise çoğunlukla otizm spektrum bozukluğu ve zihin yetersizliğidir (Bkz Talo 4).

Tablo 1.

Görüşme yapılan özel eğitim öğretmenlerin cinsiyetlerine ilişkin bilgiler

Cinsiyet	(n)
Kadın	10
Erkek	8
Toplam	18

Tablo 2.

Görüşme yapılan özel eğitim öğretmenlerin yaşlarına ilişkin bilgiler

Yaş	(n)
23	1
24	2
25	3
26	2
29	3
30	1

Not. Çalışmaya katılan altı öğretmenin yaş bilgisi elde edilmemiştir.

Tablo 3.

Görüşme yapılan özel eğitim öğretmenlerin mesleki deneyimlerine ilişkin bilgileri

Mesleki Deneyim (Yıl)	(n)
1	3
2	3
3	3
3,5	2
4	1
6	2
7	1
8	1
13	1
23	1
Toplam	18

Tablo 4.

Görüşme yapılan özel eğitim öğretmenlerin çalıştıkları öğrenci grubuna ilişkin bilgileri

Öğrenci Grubu	(n)
OSB	3
ZY	2
OSB, ZY	2
OSB, ZY, ÖG	2
OSB, ZY, Çoklu Yetersizlik	1
OSB, ZY, İY, GY	1
OSB, ZY, İY, ÖG, Çoklu Yetersizlik	1
ZY, Down Sendromlular	1
ZY, İY, ÖG, DEHB	1
ZY, İY, ÖG, FY	1
Hepsi	3
Toplam	18

Kısaltmalar: OSB: Otizm Spektrum Bozukluğu; ZY: Zihinsel Yetersizlik; ÖG: Öğrenme Güçlüğü; İY: İşitme Yetersizliği, DEHB: Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite, FY: Fiziksel Yetersizlik

Tablo 5.

Görüşme yapılan özel eğitim öğretmenlerin çalıştıkları kuruma ilişkin bilgileri

Kurum	(n)
Devlet	13
Özel	5
Toplam	18

Veri Toplama Araçları

Öğretmenlerin etik ikilem çözümlerine ilişkin verilerini elde etmek üzere yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Formun ilk kısmında, demografik bilgilerine ilişkin sorular sorulmuştur. İkinci kısmında, hipotetik etik ikilemlere ilişkin öğretmen görüş ve deneyimleri için açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Özel Eğitim Öğretmenliği, Zihin Yetersizliği, İşitme Yetersizliği, Görme Yetersizliği mezunu olma şart getirilmiştir.

Veri Toplama Süreci

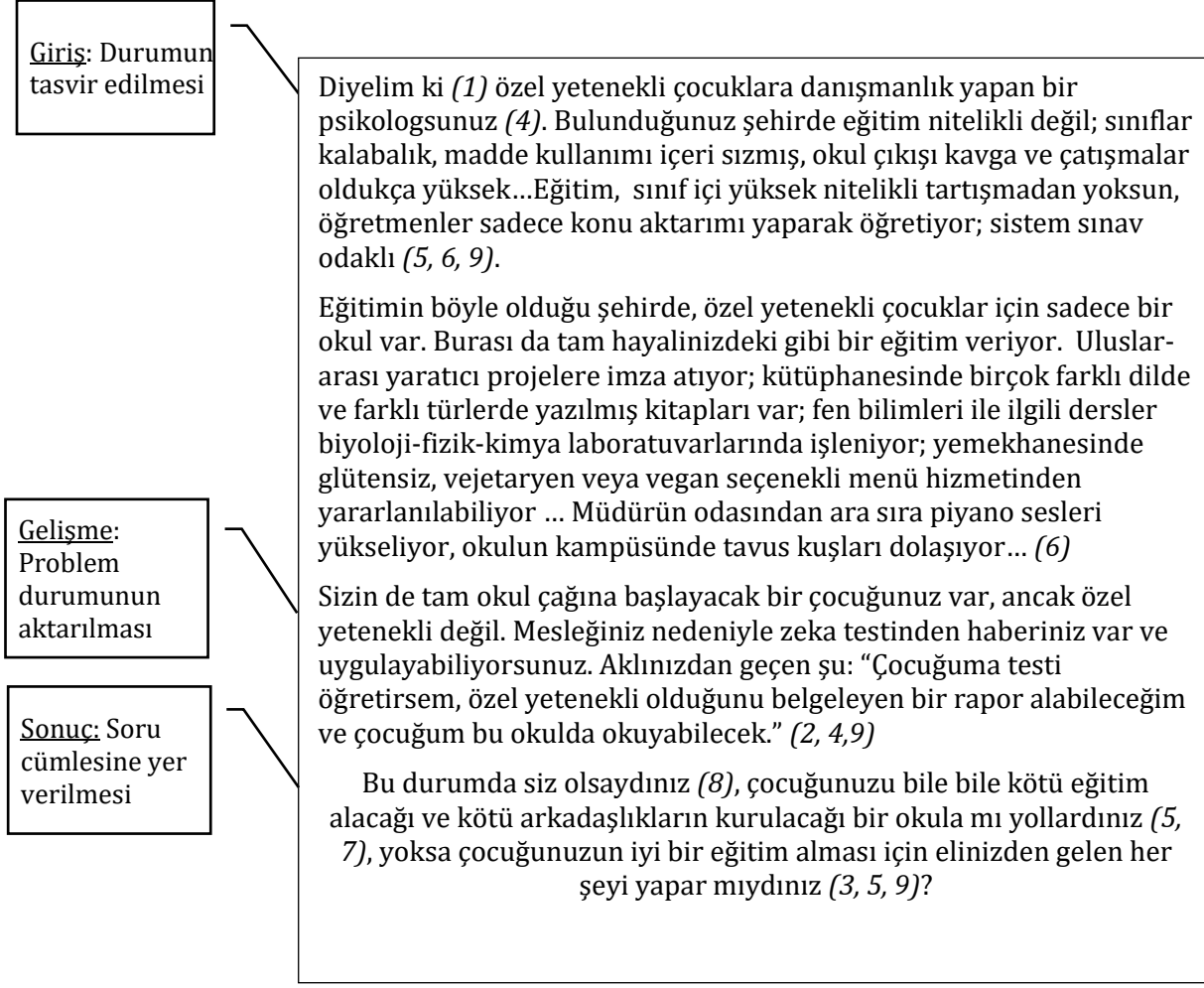
Çalışma, yazarın 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Özel Eğitim Bölümünde “Özel Eğitim Kurumlarında Gözlem” adlı dersini alan 2. sınıfta öğrenim görmekte olan lisans öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler, gözlem yapacakları okullara göre toplam on gruba ayrılmış; her bir gruba etik konusuna ait farklı bir alt konu atanmıştır. Bu alt-konular, Apaydın ve Vuran’ın (2020) editörlüğünü üstlendiği “Özel Eğitim Öğretmenleri için Etik İlkeler Kılavuzu”nda belirtilen kategoriler doğrultusunda belirlenmiştir. Bunlar; tarafsızlık, gizlilik, duyarlılık ve saygı, hak ve ayrıcalıkları koruma, ihmal ve istismarı önleme, çıkar elde etmekten kaçınma, mesleki yeterlilik, meslek itibarı, etkili öğretim yapma, araştırmacı sorumluluğu, araştırmacı sorumluluğu ve sosyal sorumluluktur. Öğrencilere, görüşme gerçekleştirmeden önce, “görüşme yöntemi” ile “etik ikilem probleminin nasıl üretilmesi gerektiği”ne yönelik teorik bir eğitim verilmiştir.

Dersin içeriği, görüşmenin temelleri sayılan; başlangıç sorusu, içerik soruları, yoklama kullanımı, ek sorular, teyit alma, kapanış ve görüşmecinin yaklaşımı olarak giyim ve ses tonu olmuştur. Ayrıca, öğretmen adayları yarı yapılandırılmış görüşmeler için Biggerstaff ve Thompson (2008)’un geliştirdiği yansız, varsayımsız, zorlayıcısız ve anlaşılır olma gibi önerilerin davranışlara aktarılabilmesi için uyarılmıştır (Biggerstaff, Thompson, 2008). Katılımcıların verdikleri cevapların kısa özetlerini kendilerine sunmaları istenmiştir. Bu tür kurulan diyalogda, görüşmecinin katılımcıya belli bir yöne sürüklemeyerek araştırmanın inanırlığını, güvenilirliğini, onaylanabilirliğini ve aktarılabilirliğini etkileyecek hatalardan kaçınılmıştır.

Etik ikilem sorusunun nasıl hazırlanacağı konusundaki bilgilendirme ise, araştırmanın amacına uygun olarak aşağıdaki ilkelere dayandırılarak yapılmıştır. Öğrencilerden;

1. Diyelim ki” sözcüğü ile başlayarak, katılımcının sorularının hipotetik soru olduğunu daha baştan anlamasını sağlamaları
2. Soru metnini bireyi etik ikileme düşürecek şekilde yazmaları
3. Soruda gerçek yaşamda yaşanabilecek bir durum oluşturmaları
4. Soru metninde bireye etik dışı davranma olanağı sağlamaları
5. İkilemi olumlu ve olumsuz olmak üzere iki durum geliştirerek oluşturmaları
6. Seçilebilecek olumsuz olasılığın olumlu olana göre daha cazip anlatılmış olması
7. En son soru kökünde vurgulanan olumsuz durumu pekiştirmeleri,
8. Sorunun “siz olsaydınız ne yapardınız?” sorusuyla sonuçlandırmaları
9. Soru metni için giriş, gelişme ve sonuç bölümlerini oluşturmaları

istenmiştir. Bu ilkeler, madde madde referans verilerek “Çıkar Elde Etmekten Kaçınma” konulu kategori için geliştirilmiş olan hipotetik soru örneği üzerinden pekiştirilmiştir (Bkz. Şekil 1).

Şekil 1. Hipotetik etik ikilem soru örneği

Not. Hipotetik etik ikilem sorusu yazma ilkelerinde kullanılan ilkelerin numaraları metin üzerinde olduğu şekilde işlenmiştir.

Çalışmanın pandemi dönemine denk gelmesi nedeniyle öğrenciler; 18 özel eğitim öğretmeni ile zoom veya telefon görüşmesi ayarlamışlardır. Öğrenciler, görüşmelerini 15-22 Mayıs 2020 tarihleri arasında yapmışlardır. Her kategoriden üretilen toplamda 10 sorunun iki farklı öğretmene ayrı ayrı sorulması planlanmıştır. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar içerik analizi tekniği ile çözümlenmiş olup; verilen cevaplar, öğretmenlerin yaş, deneyim ve devlet ya da özel kurum olmak üzere hangi tür kurumda çalıştığına göre değerlendirilmiştir.

İnanırlık, Güvenilebilirlik, Onaylanabilirlik ve Aktarılabirlik

İnanırlık için üç adım belirlenmiştir. İlk olarak, geçmişte ortak paylaşımın bulunmasının öğretmenlere yöneltilen sorulara verdikleri cevaplarda samimiyeti artıracak düşünülerek, görüşmeler öğretmen adaylarının daha önceden tanıdığı öğretmenler ile ayarlanmıştır. İkinci olarak, görüşmenin öğrenci ile öğretmen arasında gerçekleştirilmiş olmasının, öğretmenlerin görüşme esnasında öğrencilere öğreticilik hissi ile yaklaşmasını ve buna bağlı olarak öğretmenlerin kendilerini normalden daha fazla istekle açmalarını ve öğrencilere daha fazla içerik sunmalarını sağlayabileceği düşünülmüştür. Üçüncü olarak, görüşmecilerden öğretmen adaylarının verdiği cevapları özetleyerek kendilerinden teyit almaları istenmiştir. Öğrencilerin yaptıkları görüşmelerde, görüşmenin sonunu beklemeden, yer yer katılımcıya geri dönütü kendi cümleleriyle verdikleri gözlemlenmiştir.

Güvenilebilirlik için iki yol izlenmiştir. İlk olarak, verilerin yorumlanmasında, ifade ve ses duraksamaları ile ilgili daha ince dikkatler gerektiren karşılaştırmalarda, konudan bağımsız iki araştırmacının görüşüne başvurulmuştur. Bağımsız araştırmacılar, gözden kaçan herhangi bir nokta olup olmadığı ve verilerin yorumlanmasında yazar ile görüş birliği sağlayabilip sağlayamadığı konularında yol gösterici olmuşlardır. İkinci olarak, çalışmada her biri farklı bir şehirde yaşayan, farklı yaş ve deneyime sahip olan 18 özel eğitim öğretmeniyle birebir görüşme yapılmıştır. Aynı konu için ulaşılan çalışma grubunda bu derece değişkenliğin yer alması, araştırma sonuçlarının aynı zamanda aktarılabirliğine de destek olmaktadır. Bir tek, görüşmeciler tarafından üretilen hipotetik soruların, katılımcıların kendilerine göre cevaplanmasını gerektiren bu çalışmanın tekrarlanamayan ve son derece bireysel olması nedeniyle, gözlem ve doküman inceleme gibi görüşme haricindeki tekniklerden yararlanılamamıştır. Bu nedenle, güvenilebilirliği artırmak amacıyla, *araştırmacı üçgenleme* ve *veri üçgenleme* haricinde yöntem üçgenleme kullanılamamıştır.

Onaylanabilirlik için dört yöntem benimsenmiştir. İlk olarak, temalar katılımcıların kendi ifadelerinden elde edilen alıntılar üzerinden oluşturulmuştur. İkinci olarak, görüşme yaparken öğretmen adaylarının ses kayıt cihazı kullanmaları zorunlu tutulmuştur. Üçüncü olarak, öğretmen adaylarının tarafsız bir ses tonuyla görüşme yapmaları sağlanmıştır. Dördüncü olarak, yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulurken, öğretmenlerin kendilerinin etik konusunda olumlu veya olumsuz anlamda açığa vurma ihtimalini taşıyan sorulardan kaçınılmış olması, katılımcıların kendi görüşlerini rahatlıkla aktarabilmelerine, aynı şekilde görüşmecilerin de sorularını rahatlıkla sorabilmelerine olanak tanımıştır. Bir diğer deyişle, soru içeriği görüşmecilerin tarafsız davranmasını kolaylaştırmıştır.

Aktarılabirlik için dört yola başvurulmuştur. İlk olarak, katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Araştırmaya katılım için, Özel Eğitim Öğretmenliği, Zihin Yetersizliği, İşitme Yetersizliği veya Görme Yetersizliği mezunu olma koşulu getirilmiştir. İkinci olarak, bireylerin mesleki profilleri açık olarak betimlenmiştir (Bkz. Tablo 1.,2.,3.,4. ve 5.). Üçüncü olarak,

temaların, katılımcıların kendi sözlerinin hiçbir değişikliğe uğratılmadan oluşturulması nedeniyle, elde edilen verilerin doğası bozulmamıştır.

Verilerin Analizi

Yaklaşık 20-25 dakika arası süren öğretmen-öğretmen aday görüşmelerin transkripsiyonları elde edilmiştir. Transkripsiyonlardan elde edilen veriler, Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz yöntemiyle incelenmiştir. Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz, “deneyim”i odağına almaktadır. Metnin analizini buzdağının altındaki psikolojik boyuta taşımaktadır (Eatough, 2012; Eatough ve Smith, 2008). Etik ikilemin hipotetik olarak sorulmasının sebebi, (1) konunun hassaslığı, (2) iş yaşamının etkilenebileceğini düşünerek sessiz kalma isteklerinin baskın olabileceği (3) ilk ve tek görüşmede bireylerin öznel yaşamlarını açmayabileceği ve (4) öğretmen adaylarının kendisiyle aynı alanda öğretmen adayına ileride karşılaşma olasılığını düşünerek “dedikodu malzemesi” vermeye yönelik çekincelerin oluşabileceği düşünülmüştür. Doğrudan “etik ikilemde kaldığınız oldu mu? Ne şekilde çözdünüz?” şeklinde sormak yerine; öğretmenlerin soruları gerçek yaşama uygun hipotetik ikilemler üzerinden cevaplamaları istenmiştir. Soru hipotetik olsa da, bireyin soruyu yanıtlayabilmek için ister istemez kendi yaşadığı deneyimleri referans alacağı öngörülmüştür. Katılımcılar soruyu cevaplarırken ilk cümlelerinde sorudaki kurguya benzer bir olay yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin,

Böyle bir şey başıma geldi. Şöyle bir şey oldu.... (9. Katılımcı)

Ki burada da öyle denemelerim oldu... (11. Katılımcı)

Ben zaten bu dediklerinizi 7 ay yaşadım. (6. Katılımcı)

Katılımcının kendi deneyimleri ile bağlantılı anlam üretimini desteklemesi için Yarı Yapılandırılmış Görüşme tekniğinden faydalanılmıştır. Bu noktada, Smith ve Osborn (2004)'un Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz için geliştirdiği adımlar uygulanmıştır. Temaların üretilmesinde ses tonu, konuşma sırasındaki duraksamalar ipucu olarak kullanılmıştır. Beden dili, görüşmeler yüz yüze gerçekleşmediği için kullanılamamıştır.

BULGULAR

Hipotetik İkilemler ve Üretilen Çözüm Önergeleri

Tablo 6’da görüldüğü üzere, etik ikilem problemlerine ilişkin bulgular her bir kategori için ayrı başlıklar altında verilmiştir. Her bir sorunun iki öğretmene sorulduğu soruların cevapları çözüm önermesi şeklinde işlenmiştir.

Tablo 6.

Hipotetik ikilemler ve üretilen çözüm önermeleri

Etik Alt Konu	Etik İkilem Problemi	Cevap Önergeleri	Kişi Sayısı
Duyarlılık ve Saygı	“Diyelim ki çalıştığımız kurumda çok sevdiğiniz bir meslektaşınız var. Siz pencereden onun dersinin bahçede olduğunu gördünüz. Öğretmen arkadaşınız sadece bir çocukla daha ilgili davranıyor. Onun, diğer çocuklara çok fazla zaman harcamadığını ve onları bir köşede beklettiğini görüyorsunuz. Bir ara diğer çocuklardan birini eliyle ittiğini gördünüz, ne yapardınız? İşinize görmemiş gibi devam mı ederdiniz?”	Önce güzellikle uyarırdım, sonra gerekli yerlere müracaat ederdim.	2
Araştırmacı Sorumluluğu	“Diyelim ki, I. kademe özel eğitim uygulama okulunda görevli bir öğretmensiniz. Dönem başında 9 yaşında hafif OSB tanısı almış yeni bir öğrenciniz geliyor ve öğrenciniz için BEP raporu hazırlayabilmek adına çalışmalara başlıyorsunuz. Problem davranışları tanımlıyor, kayıt yöntemlerini belirliyor ve veri toplama metodunuzu belirleyerek sürece devam ediyorsunuz. Topladığınız veriler neticesinde analizler yapıyor, hedefleri belirliyorsunuz. Raporlaştırma ve BEP oluşturma için çalışmaya başlayacağınız hafta çocuğunuzu hastaneye kaldırmanız gerekti. İdari izin alarak BEP oluşturma aşamasında aksaklık yaşıyorsunuz. İzin sonrası BEP’i idareye teslim etmeniz gerekiyor; lakin hastanede bulunduğunuz süreçte BEP hazırlayacak vakti bulamamıştınız. Okula döneceğiniz gün, BEP hazırlayacak yeterli vaktiniz olmadığı için internette yaptığımız ufak çaplı bir araştırma neticesinde, 9 yaşında hafif OSB tanılı başka bir öğrenci için hazırlanmış BEP raporuna ulaşıyorsunuz. Öğrencinizin eğitim sürecinin aksamaması ve idareyle sorun yaşamamak adına bulduğunuz raporu öğrenciniz için kullanır mıydınız yoksa bulunduğunuz durumu idari personele anlatarak size zaman tanımlarını mı isterdiniz?”	Her öğrencinin BEP’i ayrıdır.	2
Çıkar	“Diyelim ki engelli bir çocuğunuz var. Geri kalmış bir toplum yapısı hakim ve engelliye «lanetlenmiş» olarak bakılıyor ya da engelli çocuğun, ailelere «suça-karşılık» verilmiş olduğu düşünülüyor. Çocuğunuza engelli raporu alırsanız, çocuğunuz ilerleme kaydedecek ve bağımsız bir şekilde yaşayacak. Ama aynı zamanda toplumca dışlanmış, Tanrı tarafından lanetlenmiş bir çocuk olarak ötekileştirilecek. Rapor alma tercihi size ait. Siz olsaydınız bu raporu çıkarır mıydınız? Siz olsaydınız ne yapardınız?”	Korkunun üstesinden ancak bilgi edinmeyle gelinebilir.	1
Etkili Öğretim	“Diyelim ki birkaç yıllık, yeni atanmış bir öğretmensiniz. Atanmadan önce aklınızda kariyerinizde yükselmek gibi hayaller var. Bu hayalinizi gerçekleştirmek için çalıştığınız okulda başarılı olup gerçekleştirdiğiniz öğretim yöntemlerinin etkili olması, beğenilip olumlu sonuç vermesi gerekiyor. Ama siz bu imkanlara sahip olmayan başka bir okula atanmışsınız. Bu okulda materyaller eksik, yöneticiler ilgisiz ve öğretmenler üzerinde yorucu baskılar var. Öğrencilerin ana dili farklı olduğu için Türkçeyi tam olarak konuşamıyorlar ve siz öğrencilerle iletişim kurmakta zorlanıyorsunuz. Öğrenciler ise dersten çok, temel ihtiyaçlarını karşılamaya odaklanmış ve sizin derste anlattıklarınıza ilgi duymuyorlar. Diğer taraftan iklim şartları ise sizi zorluyor alışık olmadığınız hava koşullarıyla karşılaşılıyorsunuz.	Şartları kötü olan bir okulda çalışıyorsam iyi hale getirmek için uğraşırdım. Sadece yönetici etik kuralları ihlal ediyorsa kalmazdım.	2
	Okulda zorunlu son görev yılınız, bir yıl sonra istediğiniz yere atanma şansına sahipsiniz. Gideceğiniz okul çalıştığınız okuldan çok daha rahat ve öğrencilerle anlaşma olasılığınız çok daha yüksek. Bu sayede		

	kariyerinizde yükselme hayalinizi gerçekleştirebileceksiniz. Donanımlı bir okul, materyaller, imkanlar fazlasıyla var. Öğretim yöntemlerinizi özgürce uygulamanıza izin veren ve size destek olan yöneticileriniz olacak. Bunu göz önüne alınca henüz çalıştığınız okuldaki öğrenciler, bilmeleri gereken akademik bilgilerin çok azını öğrenebilmişler ve bu okula gelen her öğretmen sadece mecburi olarak kalıp gitmekte... Bu okuldaki öğrencilerin ve velilerin ise onlar için çabalayan ve onları anlayan bir öğretmene ihtiyaçları vardır. Siz daha çok yorulacağınızı ve bunun kariyerinizde yükselmeyi engelleyeceğini bile bile bu okulda kalmayı kabul eder miydiniz? Yoksa öğrencilerin eğitimine destek olmak yerine kalan bir yılınızın geçmesini bekleyip, zaten öğrencilere bir şey katamayacağınızı, yöneticilerin desteği olmadan bir yere varamayacağınızı düşünüp dersleri sıradan bir şekilde anlatıp, sıradan öğretim teknikleriyle ders işleyerek süreniz dolduğu zaman okuldan ayrılmayı mı tercih ederdiniz?"		
Gizlilik	"Bir mahalle ilkokulundaki iki özel eğitim alt sınıfından birinde öğretmenlik yapıyorsunuz. İlkokula yeni başlayan bir çocuğunuz var. Borçlarınız var bu yüzden maddi durumunuz elverişli değil ve çocuğunuzun tek ebeveyni ve yakını sizsiniz. Bu yüzden çocuğunuz da sizin görev yaptığınız okulun normal sınıfında okuyor. Öğretmenleri onun hem çok dikkatsiz, hareketli hem de zihinsel anlamda yetersiz olduğunu düşünüyorlar ve bunu size söylüyorlar. Çocuğunuza birtakım tıbbi ve eğitsel testler yaptırıyorsunuz ve sonucunda çocuğunuzun Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ve sınırda Zihinsel Yetersizliği sahip olduğunu öğreniyorsunuz. Çocuğunuz eğer bu tanıyı alırsa devlet size maddi yardım sağlayacak ve çocuğunuz, kendisine uygun bir eğitim alacak ama tanıyı aldığı anda, şu an okuduğu okulun bünyesindeki özel eğitim sınıfında eğitim alacak. Normal gelişim gösteren sınıf arkadaşları, öğretmenleri onun bu özel durumunu bilecek hatta bir babası veya başka bir yakını olmadığı, ona bakabilecek kişi sadece siz olduğunuz için orada okuduğunu da açıklamak zorunda kalacaksınız. Siz olsanız hem borçlarınızı ödeyip çocuğunuza daha iyi bakabilmek hem de çocuğunuzun eğitimi ve geleceğini iyileştirebilmek için onun bu gizli bilgilerinin öğretmenleri ve arkadaşları tarafından bilinmesine ve çocuğunuzun bunu bilerek orada okumasına izin verir miydiniz?"	Çocuğun tanı alması, çocuğa daha iyi eğitim verilmesinin ön-şartıdır. Okuldan çocuğumla ilgili bilgilerin saklanmasını isterim.	1
Hak ve Ayrıcalıkları Koruma	"Diyelim ki okulunuzda bir öğrenci var. Öğrenci çok başarılı ve sizin ona verdiğiniz eğitim sayesinde ilerleme kaydetti. Diğer yandan okul müdürünüzün yeğeni de sizin öğrenciniz, ders saatleri öğrenciye az geliyor. Müdürünüzün ricası üzerine, başarılı olan öğrencinin ders saatinden alıp daha az başarılı olan ve fazla ders saatine ihtiyacı olan öğrencinize verir miydiniz?"	Yönetici bir öğrenciye eğitim vermenizi isteyebilir. Farklı seviyelerdeki öğrenciler aynı sınıf ortamında bulunduğu takdirde, ileri düzeyde olan zarar gördüğü için, bu engellenmeli (Örneğin farklı zamanlar ayarlayıp eğitim vermek gibi.)	1
İhmal ve İstismar	"Diyelim ki özelde çalışan bir öğretmensiniz. Tabii ki devlette de bu tarz olaylar yaşanabiliyor. Siz bir kurumda öğretmensiniz. Çalıştığınız okulda müdür bey/müdüre hanım sizin çok yakın bir akrabanız. Ablanızın, kardeşinizin veya ağabeyinizin eşi olabilir. Çok da sevdiğiniz değer verdiğiniz bir insan. Kendisine hayranlık duyuyor ve prensiplerini örnek alıyorsunuz. Ancak zaman içerisinde öğrenciler arasında huzursuzluk, davranış değişiklikleri ve şikayetler gözlemlemeye başladınız. Daha sonra öğrendiniz ki sizin saygı duyduğunuz, idol olarak gördüğünüz müdür, öğrencilere istismarda bulunmuş. Bu sadece cinsel istismar anlamında değil elbette, şiddet de bir istismar örneğidir bildiğiniz üzere. Bu şartlar altında şikâyet ederseniz işinizden olabilirsiniz ya da akrabalık, yakınlık ilişkileriniz zedelenebilir. Böyle bir durumda ne yapardınız? Müdürü gerekli yerlere şikâyet eder miydiniz? Yoksa 'öğretim yöntemi böyle' diyerek görmezden mi gelirdiniz?"	Haklının tarafında olmak mesleki ve vicdani yükümlülüktür. Şikâyette bulunurdum. Verilecek tepki şiddetin boyutuna göre değişir. (Örneğin fiziksel şiddet, cinsel taciz varsa hemen şikâyet edilmeli. Sözlü şiddet varsa önce konuşarak düzeltilmeli. Ama öğrencide davranış değişikliği oluyorsa, bu ciddi bir durum yaşandığını gösterir.)	1
Mesleki İtibar	"Siz, diyelim ki üniversite hayatı boyunca birçok etkinlikte görev aldınız ve birçoğunda üstün başarı sergilediniz. Sınavlarda da yüksek puanlar alıp 4 yılın sonunda üniversiteden bölüm birincisi olarak başarılı bir şekilde mezun oldunuz. İlk görev yeri olarak Doğu'ya atadınız. Gittiğiniz okulda bina ve teçhizat yetersizliği ve öğretmen eksikliği vardır. Okulda özel eğitim öğretmeni olarak eğitim veren tek öğretmensiniz. Bunun dışında okulda ısınma sistemi olarak soba yakılmakta; okula gidiş yolu bulunmamakta ve yağmur yağınca da her yer çamur olmaktadır. Kalacak yer olarak da sıkıntı çekiyorsunuz. Kaldığınız öğretmen evi, depreme dayanıklı değil ve deprem tehlikesiyle karşı karşıyasınız. Diğer hocaların alanı olmadığı için eğitim gören özel gereksinimli öğrencilerin de size ihtiyacı olduğunu görüyorsunuz ve onlara iyi bir eğitim vereceğinizin de farkındasınız. Öte yandan ise bu mesleği seçme nedeniniz özel gereksinimli kardeşinize kendinizin eğitim vermesi. Çok zor şartlar altında okuyup ekonomik durumunuz iyi olmadığı halde tek hayaliniz olan kardeşinize kendinizin eğitim vermek için çalışıp çabalayıp üstün başarı bursları ile üniversiteden mezun oldunuz. Ancak kardeşiniz sizden çok uzakta ve kendisinin pek de iyi eğitim aldığı düşünmüyorsunuz. Elinizde kardeşinizin yaşadığı şehre ve okula gitme imkânınız vardır. Siz depremin sürekli hissedildiği bir bölgede, depreme dayanıklı olmayan evde kalarak kendi hayatınızı riske atmanızın dışında, okulda karşılaştığınız çeşitli engellerle baş etmeye çalışarak öğrencilerinize eğitim vermeyi mi tercih ederdiniz yoksa küçüklükten beri hayalini kurduğunuz, kardeşinize daha iyi imkanlarda kendinizin eğitim vermesini mi?"	Kırsal çevrede eğitim olanağı kısıtlı ve geç müdahale edilme durumları nedeniyle kırsal bölgede öğretmen olarak görev yapmaya devam edilmeli. Hayatta iyi bir öğretmen olmak kadar iyi bir kardeş olmak da önemlidir. Görevimi kısıtlı bir zaman için yapardım.	1
Mesleki Yeterlilik	"Diyelim ki bir okulda öğretmenlik yapıyorsunuz. Sizinle aynı alanda öğretmenlik yapan bir öğretmen daha var. Aynı dönemde, aynı lisans programından mezun olmuşsunuz. Okulunuz sizlere her türlü fırsatı sunmaya çalışıyor. Sınıflarınız yan yana, öğrencilerinizin sayısı ve çalıştığınız yetersizlik türleri aynı. Meslektaşınızla iş birliği içinde çalışmayı reddediyorsunuz. Serbest zaman etkinliklerinde öğrencilerinizin etkileşim kurmasına izin vermiyor, yardımlaşmıyorsunuz. Öğrencilerinizle yapacağınız etkinlikleri birlikte planlayamıyorsunuz. Öğrencilerinizin uygun olmayan davranışlarını azaltmaya çalışmıyor, hazırladığınız programa çoğunlukla uymuyorsunuz. Öğrencilerinizin farklılıklarına göre materyal tasarlamıyorsunuz. Dersleriniz uzun sürüyor ve öğrencileriniz sizden verim alamıyor. Düzenlenen kurslara, seminerlere bir bahane bulup katılmıyorsunuz. Velilerinizle sıklıkla sorun yaşıyorsunuz. Meslektaşınızın günden güne kendini geliştirdiğini görüyorsunuz. Öğrencileriyle beraber tasarladığı materyalleri sergiliyor, onlarla oyun oynarken eğitim verebiliyor ve bunları planlı bir şekilde gerçekleştiriyor. Kültürel ve sanatsal etkinliklere katılıyor ve öğrencileriyle etkinlikler düzenliyor. Diğer öğretmenlerden fikir alıyor, öz eleştiri yapabiliyor. Farklı değerlendirme araçları geliştiriyor ve BEP planlarında amaçlarını büyük çoğunlukla gerçekleştiriyor. Veliler ve diğer öğretmenler kendisinin yaratıcı olduğunu, farklılaştırılmış öğretim yöntemleri kullandığını söylüyor. Sizin de yetersizliğe sahip bir yeğeniniz var. Ablanız çocuğunun iyi bir öğretmen tarafından iyi bir eğitim almasını istiyor. Bunun için size çok güveniyor, çok başarılı bir öğretmen olduğunuzu düşünüyor, yeğeninize çok iyi bir eğitim verebileceğinizi düşünüyor. Çocuğunun sizin sınıfınızda eğitim almasını istiyor. Yeğeninizin kendi sınıfınızda mı meslektaşınızın sınıfında mı olacağına karar verme hakkına sahipsiniz.	Her çocuğun iyi bir eğitim almaya hakkı vardır.	2

	Yeğeninizi kendi sınıfınıza mı alırdınız; yoksa ablanızla konuşup daha iyi bir eğitim alacağını söyleyip meslektaşınızın sınıfına gitmesini mi isterdiniz?"		
Sosyal Sorumluluk	"Diyelim ki üniversiteden bir özel eğitimci olarak mezun oldunuz ve yaşadığınız ilçeye atanmak istiyorsunuz. İlçenizde bir rehabilitasyon merkezi bir de özel eğitim devlet okulu var. Rehabilitasyon merkezinde denetim çok az, asansörü yok, oyun sınıfı yok ve bununla birlikte birçok sorun göze çarpıyor; kısaca burada kimse bir şeyle ilgilenmeyip, «yan gel yat» yapıyor. Özel Eğitim devlet okulunda ise her ay denetim yapılıyor, öğretmenler gayet nitelikli, öğrencilerle ilgileniyorlar, okulun imkânları çok iyi... Oyun sınıfları, asansör, atölyeler, dışarıda oyun sahaları ve bunların yanında öğrencilerle birçok etkinlik yapılıyor. Siz hem rehabilitasyon merkezinde hem de Özel Eğitim devlet okulunda çalışabilecek durumdasınız. Bunlardan birinde çalışmaya başlayacaksınız. Alacağınız aylık ücret daha yüksek olmak şartıyla Rehabilitasyon merkezinde mi yoksa Özel Eğitim devlet okulunda mı çalışırdınız?"	Etik kuralların doğru işlendiği bir yönetim altında çalışmak gerekir.	1
Tarafsızlık	"Diyelim ki bir okulda rehber öğretmenisiniz ve size öğrencilerle beraber veliler de geliyor. Rehber olduğunuz bir öğrenci çok başarılı. Ona olabildiğince yardım etmeye çalışıyorsunuz. Bir gün ailesiyle de görüştünüz ve öğrencinizin ailesinin Suriyeli olduğunu öğrendiniz. Çocuğa aynı şekilde yardım etmeye devam eder miydiniz yoksa ülkemizi istila etmeye gelen bu çocuğa daha az mı ilgi gösterirdiniz?"	Çocukların zaten dezavantajlı olması, ikinci bir dezavantaj nedeniyle onları ezmenize izin vermemektedir.	1
		Gerçekte veli genellikle gelmediği için, öğrencilerin ailelerine ilişkin bilgileri bilinmemektedir. (Örneğin 40 öğrencim varsa, 30'unun ailesini görmüyorum.)	1

Hipotetik İkilemlere Üretilen Çözüm Davranışlar ve Uğruna Feda Edilenler

Tablo 7'de gözlemlendiği üzere, öğretmenlerin çözüm davranışları temalandırılmış ve bu davranışlar ile neyi feda ettikleri belirtilmiştir. Katılımcıların ikilemde kalmalarına neden olan durumlar, sırayla kendilerini "elalem" etkisine maruz kalma, çevre baskısına yenik düşme, dostunu kaybetme, iş yerinden kovulma, daha iyi eğitim ortamında çalışamama, hayalini gerçekleştirememiş olma, çoğunluğa uymama (Örn. yabancıyı dışlamak); yakınları tarafından iyi bir Özel Eğitimci olmadığının farkına varılmak, yöneticinin gözünden düşmek şeklinde olmuştur. Bu tür ikilemlerden kurtulmak için sırayla; (1) aileyi bilgilendirmek ve bilinçlendirmekte, (2) bir üst mertebeye durumu ihbar etmekte, (3) bulunduğu ortamın imkansızlıklarını geliştirmek amacıyla kalmakta, (4) fedakarlığı yönetim için değil, doğru olduğu için yapmakta, (5) etik kuralları olan bir kurumda çalışmakta ve (6) çocuğa olan eşitlikçi eğitim tavrını hiçbir şartta değiştirmemekte bulmuşlardır.

Tablo 7.

Hipotetik ikilemlere üretilen çözüm davranışlar ve uğruna feda edilenler

Katılımcı No	Müdahale	Risk
K4		"Elalem" etkisine maruz kalma
K7	Aileyi bilgilendirmek ve bilinçlendirmek	Çevre baskısına yenik düşme
K8		Çevre baskısına yenik düşme
K1		Dostunu kaybetme
K10	Bir üst mertebeye durumu ihbar etmek.	İş yerinden kovulma
K11		İş yerinden kovulma
K5		Daha iyi eğitim ortamında çalışamama
K6		Daha iyi eğitim ortamında çalışamama
K12	Bulunduğu ortamın imkansızlıklarını geliştirmek amacıyla kalmak.	Hayalini gerçekleştirememiş olma (Kardeşe eğitim vermek)
K13		Hayalini gerçekleştirememiş olma (Kardeşe eğitim vermek)
K17		Çoğunluğa uymama (Örn. yabancıyı dışlamak)
K18	Çocuğa olan eşitlikçi eğitim tavrını hiçbir şartta değiştirmemek	Çoğunluğa uymama (Örn. yabancıyı dışlamak)
K15		Kardeşin, kişinin iyi bir Özel Eğitimci olmadığının farkına varması
K14	Eksikliğini gizlememek ve kendini açığa vurmak	Kardeşin, kişinin iyi bir Özel Eğitimci olmadığının farkına varması
K2		Yöneticinin gözünden düşme

Aileyi bilgilendirmek ve bilinçlendirmek:

Ben olsam ailenin kabullenme ve uyuma geçmesi için özel eğitim konusunda bilgilendiririm ki aile o korkudan çıkacak. O korkudan çıktığı zaman kabullenme uyuma geçer... (3. Katılımcı)

Bu yetersizliği kusur ve hastalık olarak görmemeliyiz. Toplumun da hoşgörüsüyle yaklaşması gerekiyor desteklemesi gerekiyor. Öncelikle toplumun hazır olup aileyi teşvik etmesi gerekiyor. Olumlu davranmalılar. Ailelerin, kimin ne diyeceğine bakmadan çocuğun yetersizliğine uygun eğitim vermeleri gerekiyor. (8. Katılımcı)

Bir üst mertebeye durumu ihbar etmek:

İlk başta olumlu bir dille yaklaşıp uyarırdım. Sevdiğim bir arkadaşım olduğu için başka bir örnek üzerinden giderdim; baktım olmuyor ilgili yerlere şikâyet ederdim. (1. Katılımcı)

Benim için kim olursa olsun fark etmez; şikâyette bulunurdum. (10. Katılımcı)

Bana kalırsa ben onu şikâyet de ederim. Aile-akraba bağlarımı da umursamam, aileme de durumu izah ederim. (11. Katılımcı)

Eksikliğini gizlememek ve kendini açığa vurmak: Başka bir öğrencinin BEP'ini kullanmazdım. Bu düşünülemez bile, her öğrencinin BEP planı farklıdır. İdareden ek süre isterdim. (2. Katılımcı)

Tahmin ediyorum böyle bir öğretmen, kendi eksikliğini farkında, hangi tarafın daha iyi olduğunun farkındaysa; herhalde öbür öğretmeni tercih ederdi diye düşünüyorum. (14. Katılımcı)

Böyle bir durumda yeğenimin kesinlikle ve kesinlikle yalnızca yeğenim değil, öz çocuğum da olsa arkadaşımın sınıfında eğitim almasını isterdim. Neden? diye sorarsanız, salt özel eğitim tabanında değil, eğitimin bütün alanlarında, her çocuğun iyi bir eğitim almaya hakkı vardır. (15. Katılımcı)

Bulunduğu ortamın imkansızlıklarını geliştirmek amacıyla kalmak:

Gittiğim yerde öncelikle velilerle iletişim kurmaya çalışırdım. Veli olmazsa olmazımız. Velilerle iletişim kurmaya çalışırdım. Elimdeki materyaller yeterli değilse velileri eğitime katardım. Dillerini bilmiyorsa bir veli seçerdim. Oradaki köy ya da ilçeye iletişime geçer orada kalırdım. Faydalı olabileceğim kadar faydalı olmaya çalışırdım. (5. Katılımcı)

Öğretmen olduysak gayesi budur. Eğitimcinin bunları yapıp düşünmesi lazım. Bu erdeme sahip olması lazım. Ben okulda kaldım. Materyal eksikti, kendim yaptım materyali. Dili öğrenmeye çalışırdım, tercüman davet ederdik sınıfa. (6. Katılımcı)

Köy yerinde ne kadar benim gibi özel eğitim alanından mezun olmuş birini bulabilirler ki? Ya da diğer öğretmenler onlara ne kadar yardımcı olabilirler ki? Kendi dersleri değil. Bu çocukların gerçekten özel desteğe ihtiyacı var. Kırsal kesimdeki çocuklar, eğitimden biraz daha geri kaldıkları ve geç müdahale edildiği için daha zor bulunuyorlar. Ben eğer kardeşimin yanına gitseydim, o çocukları kaderine terk etmiş olurum. (12. Katılımcı)

Fedakarlığı yönetim için değil, doğru olduğu için yapmak:

4-5 öğrencim var. Onların içlerinde başarılı olanlar da var. Okumayı yazmayı sökenler de vardı. Vicdan azabı çekiyordum. Dedim; bir gün yapayım ya olmadı ya o kalıyor ya da diğeri kalıyor. Ne yapacağım; ne yapacağım yok dedim; başka bir yol bulacağım. Ee adama şey dedim; yani müdür yardımcımıza, "hocam bir ders sizinle kalsın ben de bir ders öğrencimle ilgileneyim. Diğer ders yanına alayım ya da dedim; cumartesi pazar çalışmıyorum. Normalde bazı arkadaşlarımız çalışıyor. Ben, birkaç defa özellikle sırf faydam dokunsun diye okula çağırdım." Bu, müdür yardımcısı ile tamamen benim sevdiğim için yaptığım bir şeydi. (9. Katılımcı)

Etik kuralları olan bir kurumda çalışmak

Etik kurallarının olmadığı yerde çalışmak istemem, işimi hakkıyla yapmak isterim (16. Katılımcı)

Çocuğa olan eşitlikçi eğitim tavrını hiçbir şartta değiştirmemek

Velilerde de mesela sıkıntı yaşayabiliyorduk dönem dönem. Veli, çok canımızı sıkabiliyor ya da çok büyük haksızlık yapabiliyor ama bakıyorsun o çocuğun hiçbir günahı yok... Hani çocuğa karşı farklı bir tavır alamıyorsun. Ben alamadım daha doğrusu (17. Katılımcı)

... öğrenciyi veliye göre ya da yaşadığı konuma göre ya da maddi durumuna göre kesinlikle zaten değerlendiremiyorsun. (18. Katılımcı)

Üretilen Çözüm Önerilerinde Şartlı ve Şartsız Etik Tercihleri

Tablo 8'de gözlemlendiği üzere, etiğe uyumlu 18 tercihin, 4 şartlı, 14'ü şartsız şekilde gerçekleşmiştir.

Tablo 8.

Cevapların Soru Kategorilerine Göre Şartlı ve Şartsız Dağılımı

Etik İkilim Soru Kategorisi	Şartlı /Şartsız Etik
K1	Etik
K2	Etik
K3	Etik
K4	Etik
K5	Etik (şartlı)
K6	Etik
K7	Etik (şartlı)
K8	Etik
K9	Etik
K10	Etik
K11	Etik (şartlı)
K12	Etik
K13	Etik (şartlı)
K14	Etik
K15	Etik
K16	Etik
K17	Etik
K18	Etik

Üretilen Çözüm Önerilerinde Zorluk Yaşayıp Yaşamama Durumu

Tablo 9'da gözlemlendiği üzere, görüşme gerçekleştirilen 18 öğretmenden 3'ünün cevap verirken zorluk yaşadığı gözlemlenmektedir.

Tablo 9.

Katılımcıların sorulara cevap verirken zorluk yaşayıp yaşamadıkları

No	Soruya cevap vermekte zorlandılar mı?
K1	Hayır
K2	Hayır
K3	Hayır
K4	Hayır
K5	Hayır
K6	Hayır
K7	Hayır
K8	Hayır
K9	Evet
K10	Hayır
K11	Hayır
K12	Hayır
K13	Evet
K14	Evet
K15	Hayır
K16	Hayır
K17	Hayır
K18	Hayır

Tablo 10'da belirtildiği üzere, kolaylıkla cevap verenlerin ifadeleri ile sorulara bir şekilde zorluk yaşayarak cevap verenlerin ifadeleri karşılaştırıldığında, kelime kullanımları bakımından önemli farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Kolaylıkla cevap verenlerin kullandıkları ifadeler "ne olursa olsun", "kesinlikle", "asla", ve "hiçbir şekilde" gibi netlik bildiren kelimeler iken; zorlanarak cevap verenler "çok zor", "herhalde", "kafam karıştı", "... diye/şeklinde düşünüyorum." şeklinde daha belirsiz ifadeler kullanmışlardır.

Tablo 10.

Kolaylıkla ve zorlukla cevap verenlerin kullandıkları ifadeler

Kolaylıkla Cevap Verenlerin Kullandıkları İfadeler	Zorlanarak Cevap Verenlerin Kullandıkları İfadeler
Ne olursa olsun	Çok zor
Kesinlikle	Herhalde
Asla	Kafam karıştı
Hiçbir şekilde	"... diye düşünüyorum."

Tablo 11'de gözlemlendiği üzere, soruya cevap üretmede zorlanmayan K1, K6, K16, K17 ve K18 benzer durum yaşadığını; soruya cevap üretmede zorlanan K9 benzer durum yaşadığını; soruya cevap vermede zorlanan K13 ve K14 benzer bir durumla karşılaşmadığını ifade etmiştir.

Tablo 11.

Kolaylıkla ve zorlukla cevap verenlerin benzer durum yaşayıp yaşamadıklarına ilişkin bilgiler

No	Benzeri Durum Yaşıyorlar mı?	Soruya cevap vermekte zorlandılar mı?
K1	Evet	Hayır
K2	Belli Değil	Hayır
K3	Belli Değil	Hayır
K4	Belli Değil	Hayır
K5	Hayır	Hayır
K6	Evet	Hayır
K7	Belli Değil	Hayır
K8	Belli Değil	Hayır
K9	Evet	Evet
K10	Belli Değil	Hayır
K11	Belli Değil	Hayır
K12	Evet	Hayır
K13	Hayır	Evet
K14	Hayır	Evet
K15	Hayır	Hayır
K16	Evet	Hayır
K17	Evet	Hayır
K18	Evet	Hayır

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı, özel eğitim öğretmenlerinin kendi alanlarına özgü hipotetik etik ikilem problemler karşısında nasıl çözüm ürettiklerini değerlendirmektir. Katılımcıların ikilemde kalmalarına neden olan durumlar sırayla; kendilerini "elalem" etkisine maruz kalma, çevre baskısına yenik düşme, dostunu kaybetme, iş yerinden kovulma, daha iyi eğitim ortamında çalışmama,

hayalini gerçekleştirememiş olma, çoğunluğa uymama (Örn. yabancıyı dışlamak); yakınlarınca yeterince iyi bir Özel Eğitimci olmadığı yönünde etiketlenme, yöneticinin gözünden düşme şeklinde olmuştur. Katılımcıların, hipotetik ikilemlere çözümü ise sırayla; (1) aileyi bilgilendirmek ve bilinçlendirmekte, (2) bir üst mertebeye durumu ihbar etmekte, (3) bulunduğu ortamın imkansızlıklarını geliştirmek amacıyla kalmakta, (4) fedakarlığı yönetim için değil, doğru olduğu için yapmakta, (5) etik kuralları olan bir kurumda çalışmakta ve (6) çocuğa olan eşitlikçi eğitim tavrını hiçbir şartta değiştirmemekte bulmuşlardır.

Görüşme gerçekleştirilen özel eğitim öğretmenleri, hipotetik etik ikilem soruları için etik tercihte bulunmuşlardır. İlk göze çarpan sonuç, elde edilen 18 etik-tercih arasından 14'ü şartsız iken, 4'ünün şartlı şekilde cevaplanmış olmasıdır (Bkz. Tablo 8). Örneğin, iyi eğitimcilere ihtiyacı olan, şartların oldukça yetersiz olduğu bir yerde yaşayan özel gereksinimli öğrencilerin bulunduğu bir okulda görev yapan -tek amacı kendi kardeşine eğitim vermek üzere üniversiteyi bitirmiş olan- bir öğretmenin, kardeşine eğitim vermek uğruna kendisine ihtiyacı olan öğrencileri terk edip etmeyeceği sorusu karşısında, öğretmen "hayatta iyi bir öğretmen olmak kadar iyi bir kardeş olmak da önemlidir; bu nedenle görevimi kısıtlı bir zaman için yapardım." sözleri ile etik duruşunu şartlı bir şekilde sergilemiştir.

Öğretmenlerin 14'ü şartsız iken, 4'ünün şartlı etik tercihinde bulunmuş olsa dahi, görüşme gerçekleştirilen 18 öğretmenden 3'ünün cevap verirken zorluk yaşadığı gözlemlenmiştir (Bkz. Tablo 9). Burada zorluktan kastedilen, katılımcıların "çok zor", "herhalde", "kafam karşıtı", "... diye/şeklinde düşünüyorum." gibi ifadeler kullanarak muallakta kaldığı belli bir zaman yaşaması veya sonuca duraksayarak ulaşmış olmasıdır. Cevaplarken belli bir süre muallakta kalmak, her şeye rağmen etik duruş sergileyebilme durumu için tehdit oluşturmaktadır. Daha önce sözü edildiği üzere, etik duruşun oluşması; (1) ileriye görmek, (2) aktif olmak ve (3) istikrarlı davranmakla gerçekleşir. Herhangi bir etik ihlale karşı, ne olursa olsun, "hayır" diyebilmek pasif olmayan istikrarın göstergesi olabilmektedir.

Belirsizliğin olası nedenleri incelenmek istendiğinde, akla gelen ilk konu, bireyin benzer bir durumu yaşamış olup olmadığıdır. Soruları cevaplarken, özel eğitim öğretmenlerinin bir kısmı, benzer durumları yaşadığını ifade etmiştir. Ancak, Tablo 11'de görüldüğü üzere, etik ikilem sorusunun benzeri bir durumu yaşaması ile soruya cevap vermekte zorlanması arasında doğrudan kurulabilecek bir ilişki hissedilmemektedir. Bu durumda, benzer bir durumu yaşamış olmanın hem zorlanmanın hem de kolaylıkla cevap vermenin nedeni olabileceği düşünülebilir. Etik ikilem sorusunu düşünürken geçmişte ne kadar zorlandığını anımsamak, gerçekçi cevaplar vermeyi sağladığı gibi, bir konuyu geçmişte halletmiş olmak, kişinin bir sonraki atacağı adımı kolaylaştırmayı sağlayabilir.

Bir diğer taraftan, kolaylıkla cevap verenlerin sayısının çokça olması, görüşme yapılan grubun genç olmasından kaynaklanabilir. Gençlik, bireyin farklı alternatiflerde yaşama olasılığının, bir diğer deyişle yeni bir yere yerleşerek oraya uyum sağlama olasılığının daha yüksek olması için önemli bir faktör olabilir. Aynı zamanda, genç yaş mesleğine idealist düşüncelerle başlamış birisini tasvir edebilir. Griffith ve Wilson (2003) tıp eğitimi alan birinci sınıf öğrencilerin 3 yıllık bir süre boyunca mesleğe yönelik tutumlarını inceledikleri bir çalışmada, stajyerlerin en büyük değişikliği ilk beş ayda yaşamış olduklarını gözlemlemiş olup, stajları boyunca hastalara ve mesleğe karşı gittikçe daha az idealist oldukları sonucuna varmışlardır. Bu çalışma, yaşın elde edilen deneyimle birlikte idealizmi azaltan bir faktör olduğunu göstermektedir.

Kolaylıkla cevaplamaya bir neden olarak idealizm ile genç yaş ilişkisi gösterilebilirken, aynı kavramsal ilişki muğlakta kalma durumunu tam olarak açıklamamaktadır. Özel eğitim öğretmenlerinin mesleki etik ikilemler karşısında hipotetik olarak nasıl tavır aldığını ortaya koyan bu çalışmada ilk olarak, hiçbir özel eğitim öğretmenin etik dışı ihlali bilerek veya isteyerek gerçekleştirmeyi istemediği gözlemlenmiştir. Bu istek, oldukça iyi bir başlangıçtır; ancak cevaplarında gözlemlenen belirsizlik etik ihlaller karşısında nasıl hareket edileceği konusunda eksik bilgi veya beceri sahibi olunduğunun bir işareti olabilir mi?

Etik ihlaller karşısında az bilgi ve beceri sahibi olunduğu doğru olduğu kabul edilirse, karşımıza çıkan daha akıl karartıcı bir soru şöyledir: Mesleki deneyimin yüksek olması, neden etik ihlaller konusundaki bilgi ve becerileri pekiştirmeyebilmektedir? Birey etik ikilemle ilgili ilk deneyimleri edinirken; (1) ileriye görebilme, (2) aktif ve (3) istikrarlı davranabilme konularında bir noksanlık yaşarsa, birey için etik duruşu koruyabilmek gittikçe daha da zorlaşabilir. Bu durumda, mesleki deneyim, bireyin kendisine güven ve saygı kazandıran bir mekanizma olarak değil; tam tersine işleyen bir fonksiyon görevi görebilir. Bir diğer deyişle, zaman içerisinde mesleki etiği muhafaza etmek zorlaşırken, etik dışı ihlali seyretmek, buna izin vermek ve bizzat gerçekleştirmek, gittikçe daha kolaylaşan meslek rutini haline gelebilir. Böyle bir etkinin olası olduğu kanaatine varıldığında, sürdürülebilir etik davranışların nasıl sergilenebileceği ve aynı zamanda bu çizgide nasıl kalınabileceği konusunun, bir sonraki araştırma problemi olabileceği düşünülmektedir.

Teşekkür

Katılımcıların ses kayıtlarını dinleyerek verilerin yorumlanmasının kontrolüne emek harcayan Öğr. Görevlisi Dr. Mehmet Alan ve Uzman Hatice Tanık'a teşekkür ederim. Özel Eğitim Bölümü ikinci sınıf öğrencilerim Abdullah Baylav, Abdulmelik Fırat Kızılaslan, Abdulsamed Buzkuş, Ahmet Sağlam, Aylin Özdemir, Ayşe Beken, Berivan Genç, Cahit Dadak, Çayan Demirkol, Çilem Gökçe, Dilan Tan, Diyar Balsatan, Elif Ayşe Ekiz, Elif Genel, Elif Zirek, Emin Çimento, Engin Özdemir, Fahriye Akdal, Fatma Betül Beşkardeş, Felek Aydın, Fırat Onat, Furkan Çakır, Gülcan Güler, Gülsüm Baltacı, Gülşah Gültekin, Hazal Cipli, Hilal Ezgi Çaprak, Hogır Demirkıran, İkra Şengül, İlyas Kölge, İrem Olurluk, İsmail Atakur, İzzet Ocak, Kemal Can Güneş, Mehmet Bol, Metehan Acar, Muhammed Koç, Muhammet Altaş, Musa Akman, Mustafa Burak Kışlıoğlu, Mustafa Serkan Karakiya, Nurdamla Tuncer, Ömer

Doru, Ömer Necip Karagöz, Özge Şahin Gültekin, Özlem Elçiçek, Pervin Önal, Ramazan Yıldırım, Rıdvan Çığır, Saime Özbiçen, Sevda Yıldıztan, Zeynep Eren, Zeynep Siyahkoç'a gerçekleştirdikleri görüşme, kayıt alma ve raporlama çalışmaları için teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Acehan, S., Bilen, A., Ay, M. O., Gülen, M., Akkan, A. & Ferhat, İ. (2013). Çocuk istismarı ve ihmalinin değerlendirilmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 22(4), 591-614.
- Akçamete, G., Kayhan, N., İşçen Karasu, F., Sardohan Yıldırım, A. E. & Mümin, Ş. (2016). Özel eğitim öğretmenleri için mesleki etik ilkeleri. *SDU International Journal of Educational Studies*, 3(1), 27-44.
- Alataş, H. & Gökçe, A. T. (2015). Öğretmenlerin istenmeyen yönetici davranışlarına yönelik tepkileri: Bilgi uçurma mı? Sessiz kalma mı? *Journal of Computer and Education Research*, 3(6), 99-116.
- Altınkurt, N. (2008). *Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Apaydın, F. & Vuran, S. (2020). *Özel eğitim öğretmenleri için etik ilkeler kılavuzu*. Ankara: Vize Akademi
- Başel, R. (2007). *Özel eğitim kurumlarında karşılaşılan etik dışı davranışlar (Denizli ili örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Beycioğlu, K. (2009). A cyberphilosophical issue in education: Unethical computer using behavior -The case of prospective teachers. *Computers & Education*, 53, 201-208.
- Beyer, L. E. (1997). The moral contours of teacher education. *Journal of Teacher Education*, 48(4), 245-254.
- Bilir, Ş., Meziyet, A. R. I., Dönmez, N. B., Atik, B., & San, P. (1991). Türkiye'nin 16 ilinde 4-12 yaşlar arasındaki 50.473 çocuğa fiziksel ceza verme sıklığı ve buna ilişkin problem durumlarının incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1(1).
- Biggerstaff, D., & Thompson, A. R. (2008). Interpretative phenomenological analysis (IPA): A qualitative methodology of choice in healthcare research. *Qualitative research in psychology*, 5(3), 214-224.
- Bryman, A. (2012). *Social research methods* (4. Baskı). New York: Oxford University Press.
- Bullough Jr, R. V. (2011). Ethical and moral matters in teaching and teacher education. *Teaching and Teacher Education*, 27(1), 21-28.
- Burgoon, J. K. (1982). Privacy and communication. In. Burgoon, M. (Ed.), *Communication yearbook 6* (pp. 206-249). Beverly Hills, CA: SAGE.
- Burgoon, J. K., Parrott, R., LePoire, B. A., Kelley, D. L., Walther, J. B. & Perry, D. (1989). Maintaining and restoring privacy through communication in different types of relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 6, 131-158.
- Cohen, M. (2016). *101 ahlak ikilemi* (R. Kuldaşlı & O. Çakmakçı, Çev). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Colnerud, G. (2006). Teacher ethics as a research problem: Syntheses achieved and new issues. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 12(3), 365-385.
- Çalıkoğlu, B. S. (2021). Giftedness in ethics: A profile produced by Yi Yi (2000). *Akademik Etik: Teori ve Uygulama*, 1(1), 63-90.
- Dolgun, U. (2005). *Enformasyon toplumundan gözetim toplumuna*. Ankara: Ekin.
- Dozier, J. B. & Miceli, M. P. (1985). Potential predictors of whistle-blowing: A prosocial behavior perspective. *Academy of Management Review*, 10(4), 823-836.
- Eatough, V. (2012). An introduction to qualitative research. (p. 321-343 (4th ed) In G.M. Breakwell, J.A. Smith & D.B. Wright (2012) *Research Methods in Psychology*. London: Sage.
- Eatough, V., & Smith, J. A. (2008). Interpretative phenomenological analysis. *The Sage handbook of qualitative research in psychology*, 179, 194.
- Fischer-Hubner, S. (2000). Privacy and security at risk in the global information society. In. Thomas, D. & Loader, B. D. (Ed.), *Cybercrime: Law enforcement, security and surveillance in the information age*. London: Routledge.
- Griffith III, C. H. & Wilson, J. F. (2001). The loss of student idealism in the 3rd-year clinical clerkships. *Evaluation & the Health Professions*, 24(1), 61-71.
- Hatunoğlu, B. Y., & Hatunoğlu, A. (2005). Öğretmenlerin Fiziksel Cezalandırmaya İlişkin Görüşleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 105-115.
- Jones, R. (1995). Why do qualitative research?. *BMJ*, 311(2).
- Heidari, M., Nosrati Heshi, K., Mottagi, Z., Amini, M. & Shirvani Shiri, A. (2015). Teachers' professional ethics from Avicenna's perspective. *Journal of Educational Research and Reviews*, 10, 2460-2468.
- Karyda, M. & Kokolakis, S. (2008). Privacy perceptions among members of online communities. In. Acquisti, A., et al. (Ed.), *Digital privacy-theory, technologies, and practices* (pp. 253-265). New York- London: Auerbach.
- Knoll, M. & Van Dick, R. (2013). Authenticity, employee silence, prohibitive voice, and the moderating effect of organisational identification. *The Journal of Positive Psychology*, 8(4), 346-360.

- Kırcaali- İftar, G. (1997). Türkiye’de özel eğitime bir bakış. *Milli Eğitim Dergisi*, 16(86), 136.
- Kirel, Ç. (2000). Örgütlerde etik, ahlak ve sosyal sorumluluk kavramına kültürel yaklaşımlar. *M.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 231-248.
- Kitchener, K. S. (1984). Intuition, critical evaluation and ethical principles: The foundation for ethical decisions in counseling psychology. *The Counseling Psychologist*, 12(3), 43-55.
- Kurtulan, I. (2007). *Özel eğitim öğretmenlerinin mesleki etik değerler açısından kendilerini değerlendirmeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Mahiroğlu, A., & Buluç, B. (2003). Orta öğretim kurumlarında fiziksel ceza uygulamaları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 81-95.
- Mason, R. O. (1986). Four ethical issues of information age. *Management Information Systems Quarterly*, 10, 5-12.
- Namlı, A. G. & Odabaşı, H. F. (2004). Unethical computer using behavior scale: A study of reliability and validity on Turkish university students. *Computers & Education*, 48, 205-215.
- Özdemir, O. (2021). Özel eğitimde etik ve etik değerlendirmeler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1-23.
- Öztürk Çiftci, D., Meriç, E. & Meriç, A. (2015). Örgütsel sessizlik, tükenmişlik ve işten ayrılma niyeti ilişkisi: Ordu ili özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde bir uygulama. *Journal of International Social Research*, 8(41), 996-1007.
- Papanikitas, A. & Spicer, J. (2017). *Handbook of primary care ethics*. CRC Press.
- Pope, N., Green, S. K., Johnson, R. L. & Mitchell, M. (2009). Examining teacher ethical dilemmas in classroom assessment. *Teaching and Teacher Education*, 25(5), 778-782.
- Thompson, C. S. (2018). The construct of 'respect'in teacher-student relationships: Exploring dimensions of ethics of care and sustainable development. *Journal of Leadership Education*, 17(3), 42-60.
- Toydemir, A. & Efiltili, E. (2019). Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 490-519.
- Tuana, N. (2007). Conceptualizing moral literacy. *Journal of Educational Administration*, 45(4), 364-378.
- Sezer, F., & Gürsoy, F. (2022). Türkiye’de Yayınlanan Gazetelerde Yer Alan Özel Gereksinimli Çocuklara Yönelik İstismar Haberlerinin Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(81), 442-458.
- Sileo, N. M., Sileo, T. W. & Pierce, T. B. (2008). Ethical issues in general and special education teacher preparation: An interface with rural education. *Rural Special Education Quarterly*, 27(1-2), 43-54.
- Smith, J. A., & Osborn, M. (2004). Interpretative phenomenological analysis. In G. M. Breakwell (Ed.), *Doing social psychology research* (pp. 229-254). Leicester, England: British Psychological Society. <https://doi.org/10.1002/9780470776278.ch10>
- Steijn, W. M. P. & Vedder, A. (2015). Privacy under construction: A developmental perspective on privacy perception. *Science, Technology and Human Values*, 40(4), 615-637.
- Ungaretti, T., Dorsey, A. G., Freeman, N. K. & Bologna, T. M. (1997). A teacher education ethics initiative: A collaborative response to a professional need. *Journal of Teacher Education*, 48(4), 271-280.
- Vedder, A. (2011). Privacy 3.0. In. van der Hof, S. & Groothuis, M. M. (Ed.), *Innovating government* (pp. 17-28). New York: Springer/Asser Press.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.